

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**ХІІІ Всеукраїнська
науково-практична конференція**

**ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА
В УКРАЇНІ:
СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ**

Суми, 11-12 травня 2017 р.

1. Васильченко В. «Яка людина, така в неї й мова», або Звідки береться грамотність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tverdyna.ucoz.ua/blog/v_jacheslav_vasilchenko_pro_gramotnist/2014-08-12-18.
2. Глуначий словник української мови. Близько 20000 слів і словосполучень / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філолог. наук, проф В. В. Дубічинського. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 608 с.
3. Орфографічний словник української мови : Понад 40000 слів. – 7-е вид., виправлене. – Харків : Фоліо, 2008. – 527 с.
4. Українська мова і література. Комплексне видання: Довідник «Українська мова». Довідник «Українська література» / В. В. Паращиц, В. Ф. Жовтобрюх, О. О. Тележкіна, О. І. Борзенко, М. Ф. Гетьманець. – Х. : «Літера» ЛТД, 2010. – 360 с.

ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМ У МОВЛЕННІ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ

Людмила Кулішенко,

к.ф.н., доцент, СумДУ

Вікторія Чепур, Марина Селюк,

студентки 2 курсу ННІ права СумДУ, П-51а

У статті розглянуто особливості мовлення на телебаченні. Телебачення покликано нести в широкі маси не лише передові ідеї, але й високу культуру мови. Серйозні вимоги ставляться до літературності мовлення, яке звучить, і до правильності вимови, саме тому прагнення до чистоти мовлення – один з основних професійних принципів тележурналістів.

Ключові слова: *українська мова, засоби масової інформації, телебачення.*

DEVIATIONS IN THE SPEECH OF TELEVISION JOURNALIST

Lyudmila Kulishenko,

associate professor, Sumy State University

Victoria Chepur, Selyuk Marina,

2nd year student, P-51a, Sumy State University

In the article discusses the features of broadcast television. Television called to carry the masses not only progressive ideas but high culture of speech. Major demands placed literatureness

speech to be heard, and the correct pronunciation, which is why the desire for purity of speech, his clarity - one of the basic principles of professional journalists.

Keywords: *Ukrainian language, the media, the television.*

У наш час засоби масової інформації (особливо телебачення) є невід'ємною частиною життя кожної людини. Засоби масової інформації – могутня сила впливу на свідомість людей, засіб оперативного повідомлення інформації в різні куточки світу, найбільш ефективний засіб впливу на емоції людини. Найважливішим завданням засобів масової інформації є виконання їх основних функцій, таких як: інформативна, розвивальна, виховна тощо.

Порівняно із ситуацією, що склалася на початку дев'яностих років, спостерігаємо прогрес щодо використання української мови на телебаченні, проте лише 23% проектів – українського виробництва. До того ж, не всі з них ведуться рідною мовою, а останнім часом замість українізації спостерігаємо мовний симбіоз: телеведучі розмовляють двома мовами. На превеликий жаль, немає у нашій країні єдиної ідеології інформаційного простору, здатної консолідувати суспільство для подолання мовної кризи, яка, здавалося б, за вимірами часу давно мала б відійти на задній план, однак через вирішальний вплив таких-от невизначених факторів, досі тримає верхні позиції у списку національних проблем.

Актуальність теми дослідження зумовлюється недостатнім рівнем культури мовлення працівників сучасних засобів масової інформації. Вони не лише інформують, а й впливають на мовлення, мовні норми (вимову, мелодику), словниковий запас глядачів. Така наука телефіру часто результативніша, ніж мова школи, підручників і т. д.

Цю тему неодноразово досліджували такі науковці, як Панченко С., Дончик В., Козаков Г., Нікітіна Н. та інші.

Метою нашої роботи є аналіз мовлення тележурналістів.

Завданням дослідження є характеристика сучасної ситуації вжитку української мови в ЗМІ та аналіз помилок у мовленні тележурналістів.

Мова сучасних ЗМІ має відповідати таким 10 вимогам: правильність, точність, зрозумілість, логічність, доступність, багатство, стислість, чистота, виразність, емоційність та милозвучність [1, с. 54].

Проте на телеекрані, на жаль, трапляються численні відхилення від мовностилістичних норм на рівні лексики, фразеології та усного мовлення. Вони зумовлюються, зокрема, недостатнім опануванням норм літературної мови, впливом просторічних елементів, діалектного оточення.

Чи помічає наш народ помилки у ЗМІ? Як вони до них ставляться?

Провівши соціологічне опитування громадян у місті Суми, ми дійшли висновків, що більший відсоток населення помічають помилки. 71% опитуваним неприємно, образливо, соромно за помилки, які вони помічають у засобах масової інформації; 19% – смішно; 10% – не звертають увагу.

У Польщі, де дійсно надають великого значення популяризації грамотності, поширення набули радіодиктанти, за підсумками яких нагороджують кращих знавців мови. У нас, на жаль, жоден політичний діяч, «обличчя нашої держави», не складає навіть іспит – мінімум на знання державної мови [1, с. 52].

Також часто трапляються помилки на телеканалах.

Наприклад, телеканал «1+1»: Віддайте перевагу «про цього (цьому)» кандидата... (граматична помилка), Ви не «скриваєте (приховуєте)» цього... (лексична помилка), – Увага! «Об'ява (оголошення)! (русизм)».

Також помітні помилки на телеканалі «ТЕТ»: ... «в третіх, є ціль (по-третє, є мета)», до якої треба йти...», та «СТБ»: «Європа (Європа)», «станція метра (станція метро)», «євро (євро)».

Лексичний запас телевізійників насичений відвертими русизмами: добиватися успіхів (досягати), добиватися розгляду (домагатись), поступати (діяти, чинити), крупний (великий), ущемлює (порушує) права, очікуються опади (передбачають, що можливі опади), рахуємо (вважаємо), а також трапляються граматичні помилки:

- неправильне вживання відмінкових закінчень – в Ригі (в Ризі), в Ямайці (в Ямайці), по двом законам (за двома законами);
- вживання невластивих українській мові активних дієприкметників - шпалери миючі (змивні), самоклеючі обої (самоклеїні, клеїсті, клейні, клейкі, ліпні, ліпчасті шпалери), один із виступаючих (один із промовців), переважаюча частина (переважна частина);
- хибне ступенювання прикметників – 5% пенсії, якщо вона більше мінімальної (більша за мінімальну), Щербаков сильніше, краще (сильніший, кращий), на змаганнях українські спортсмени стали сильнішими (виявилися найсильнішими);
- використання невідповідних суфіксів і префіксів – 10 тисяч евакуйовано (евакуйовано), від чутно похолодає (похолоднішає), комедія італійського театру (італійського театру), відпрасувати сукню (випрасувати);
- неправильне використання прийменникових конструкцій – звертатися за адресою (звертатися на адресу), оцінки по предметах (оцінки з предметів), працюють по обраним спеціальностям (за обраними спеціальностями), виплата відсотків по залишкам (із залишків) [4, с. 7].

Складається враження, що на деяких телеканалах немає кваліфікованого редактора, який би відстежував стилістичні невірності значеннєвого характеру. Наприклад, своєрідний рефрен на 1+1 «Ти не один» це калька з російської, а правильно сказати «Ти не сам».

Реклама на телеканалах та банерах також не бездоганна:

- Замовте прямо сьогодні («прямо-криво». Правильно сказати – вже сьогодні).
- Сієста – найхрумкіший смак! (Смак не можна визначити за «хрумкістю»).
- Ми більше не користуємось зубною пастою. Тепер ми користуємось новою «Аквафреш». «Аквафреш» – єдина зубна паста для всього рота! (Логічна суперечність між твердженнями. Спочатку «не користуємось зубною пастою», а потім виявляється, що користуються, оскільки «Аквафреш» – зубна паста. Правильно було б сказати, що паста призначена для всієї ротової порожнини, а не для «всього рота»).
- «Проректор по науковій роботі (проректор з наукової роботи)
- «М'яка мебля у розстрочку (м'які меблі на виплату)»
- «Брачна агенція (шлюбне агенство)»

Чимало грубих помилок роблять ведучі телепрограм і репортери:

1. Конструкція на сьогоднішній день (тавтологія, правильно – на сьогодні).

2. Який з цих виразів не входив до словника... (калька з російської, правильно – висловів).
3. Деспот керує владою (владою не керують).
4. Місяць тому закрили Чорнобиль (Чорнобиль – це місто, а закрили лише АЕС).
5. Цей унікальний феномен (тавтологія, оскільки феномен і є унікальне явище).
6. Що в упаковці? (русизм, по-українськи – пакунок).
7. Педагогіка повинна бути чутливою до (педагогіка повинна відгукуватися на...).
8. Півфінальні ігри гратимуть... (тавтологія).

Трапляються й просто парадоксальні ситуації, коли ведучі, вживаючи українські слова, не розуміють їхнього значення, тому фрази втрачають сенс. Наприклад: злочин не минув марне – правильно злочин не минув безкарно (марно означає даремно, марне – те, що не дає користі); ви побачите цілком другу половину лота – правильно побачите повністю другу половину лота (цілком другу означає зовсім іншу).

І з незнанням української мови й етикету пов'язане невміння багатьох ведучих та інтерв'юерів правильно звертатися до співрозмовників українською мовою. Наприклад, ведуча, спілкуючись із головою правління Центру стратегічних досліджень, раз у раз звертається до нього «пан Павло». По-перше, вона нехтує обов'язковий в українській мові кличний відмінок. По-друге, в офіційній ситуації недоречно звертатися по-панібратськи на ім'я. У цьому разі доцільним було б звертання «пане голово» або «пане» в поєднанні з прізвищем.

Найбільше кульгає культура мовлення спортивних телекоментаторів. Це особливо прикро, адже саме спортивні трансляції збирають величезну глядацьку аудиторію.

З огляду на величезний вплив телебачення на глядачів важливим є питання про те, якою мовою воно інформує. За даними соціологічного опитування, найбільшу популярність серед постійних глядачів мають канали «1+1» – 57%, «Інтер» – 40%, УТ-1 – 33%. За ними йдуть місцеві канали – 24%. Така ситуація не дивує, якщо врахувати, яку частину території України охоплюють ці телеканали [2, с. 8].

На найпопулярнішому телеканалі «1+1» у будні трансляція триває 19 годин, з них 9,6 години – українською мовою, тобто близько 50 %. Якщо говорити про середній показник, то близько 45 % продукції виходить українською мовою

На телеканалі «Інтер» у будні з 18-ти годин трансляції 5,8 години припадає на україномовні передачі, тобто лише 35,3% ефірного часу відведено для державної мови. У неділю українська мова звучить 7 годин із сукупних 17-ти годин трансляції, тобто 41,1%. Середній відсоток україномовних передач становить 38 [2, с. 8].

Щодо національного телеканалу УТ-1, то тут ситуація набагато краща: близько 96% ефірного часу зайнято українською мовою.

Суржик заповнив екран: мішанина в подачі текстів українською та російською мовами у співвідношенні часто не на користь мови державної, такою мішаниною заповнено наш звуковий простір, мовний дискомфорт супроводжує нас у столиці та в інших великих містах сходу й півдня.

В Україні останнім часом мовну проблему на телебаченні досліджують і обговорюють на різних рівнях. Журналісти, письменники, громадські діячі у своїх виступах, статтях закликають ужити конкретних заходів для виправлення ситуації з українською мовою в телепросторі. Час від часу лунають заяви політиків та урядовців, які висловлюють занепокоєння з приводу цієї ситуації. Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова у своїй доповіді «Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні» повідомила, що аналіз стану преси, радіомовлення і телебачення свідчить про те, що негативні тенденції в інформаційній сфері України не лише не подолані, а й набули загрозливого характеру для майбутнього нашої країни [3, с. 1].

Журналісти, які є представниками суспільної свідомості, повинні мати одну мету – нести цю свідомість у маси, а тому автори матеріалів ЗМІ повинні бути орієнтованими на різні соціальні групи. Сфера сучасних українських засобів масової інформації засвідчує: мова живе, еволюціонує, і завдання небайдужих до її долі журналістів-інтелігентів – вони ж бо належать до основних творців найрізноманітніших текстів – дбати, щоб мова за цих складних обставин залишалася собою, зберігала свої генетико-типологічні риси.

Добре, що є свобода слова, але не можна сприймати цю свободу буквально: що хочу, те й пишу; ЗМІ – це не співрозмовник, який щось обговорює з близькою людиною, це перш за все вчитель і вихователь. І якщо мовлення такого «учителя» побудоване з використанням ненормативної лексики та безлічі помилок, то про яке виховання і навчання можна вести мову?

Найпоширенішими видами помилок у наших ЗМІ є граматичні, стилістичні та лексичні. Для мови сучасних ЗМІ характерне послаблення офіційності, ідуть пошуки нових засобів експресивного мовлення, вироблення раціональних стандартів.

Для розв'язання проблем подальшого поліпшення діяльності в Україні потрібні зусилля не лише журналістів-практиків, а й теоретиків – учених-лінгвістів, соціологів, психологів, філософів, культурологів та ін. Від їхніх поглиблених наукових досліджень та висновків, на які могла б спиратися практика, залежить також і рівень телевізійної критики, її можливості кваліфіковано аналізувати творчі здобутки й прорахунки на телеекрані. Високий рівень мовної культури у сфері ЗМІ повинен бути предметом постійної турботи як теоретиків української мови, так і практиків – професіоналів, які формують мовний масив ЗМІ, який надає безмежний вплив на культуру мовлення населення.

У результаті дослідження ми дійшли до таких *висновків*, що телебачення є однією з форм повсякденного життя та покликано нести в широкі маси високу культуру мови. Адже глядачі ставляться до телебачення, як до взірця, еталона, саме тут деякі з них вчать справжньої літературної вимови. У зв'язку з подіями, які відбуваються в Україні збільшилась частка україномовних програм на телебаченні, українська мова стає більш поширеною в ЗМІ поступово витісняючи російську. Однак не зникають грубі мовні помилки: здебільшого це русизми, тавтологія, лексичні та граматичні помилки.

Список літератури

1. Панченко С. Українська мова в засобах масової комунікації: Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2009. – 103 с.
2. Дончик В. Мова не винна : (Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ) / В. Дончик // Слово і час. – 2001. – № 2. – С. 68-77.
3. Козаков Г. Саботаж : Засоби масової комунікації віддзеркалюють мовно-культурний рівень / Г. Козаков // Літературна Україна. – 2006. – 15 червня. – С. 1-3.

4. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні : сьогочасна ситуація / Н. Нікітіна // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 2-7.